

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ЦІННОСТЕЙ У ЗМІСТІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ДО ВИХОВНОЇ РОБОТИ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

УДК 371.13“19/20”

Ольга Кобрій, кандидат педагогічних наук,

докторант кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ЦІННОСТЕЙ У ЗМІСТІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ДО ВИХОВНОЇ РОБОТИ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

У статті розкрито сутність трансформаційних процесів сучасної вищої освіти та їх відображення у змісті підготовки вчителя до виховної роботи, що насамперед означає перехід до іншої системи цінностей. Обґрунтовано сутність ідеалістично-християнського підходу в організації виховання студентів та необхідність забезпечення їх духовності, національної свідомості та свободи.

Ключові слова: трансформація, виховна робота, ідеалістична християнська система, нація, мораль, християнські цінності, моральна культура.

Лит. 9.

Постановка проблеми. Визначення концептуальних стратегій щодо розвитку та вдосконалення педагогічної освіти передбачає вибір у ній ціннісних орієнтацій, який повинен вести кожну людину до прогресу, гармонії, самовизначення і реалізації в житті (з обов'язковим урахуванням потреб держави та вимог сьогодення). Проблема трансформації системи цінностей є центральною в обґрунтуванні й аналізі усіх педагогічних принципів та підходів. Світогляд особистості визначається саме тим, які цінності складають його основу, яким орієнтирам особистість надає перевагу.

Зумовленість виховання потребами суспільства, що є однією з найважливіших методологічних передумов теорії виховання, передбачає необхідність сприяння оновленню та прогресу суспільства, духовному росту і соціальному вдосконаленню усіх людей, забезпеченню рівноваги й гармонії у житті кожної людини. Розв'язання важливих питань виховання, теоретична інтерпретація педагогічних явищ і процесів неможливі без аналізу системи цінностей, що визначає орієнтири сучасного виховання.

Ключові напрямки таких реформ формуються значною мірою під впливом Болонського процесу. Зрозуміло, що модернізація навчально-виховного процесу діяльності у вищих навчальних закладах України з метою наближення її до загальноєвропейських стандартів не є копіюванням Болонської системи, оскільки позитивні результати неможливі через розбіжність у соціально-економічній ситуації, історико-культурних традиціях і менталітеті людей України та країн Європи.

Аналіз досягнень з проблеми. Основні дослідження соціально-філософського аналізу

модернізації педагогічного процесу стосувалися стратегії освіти (В.П. Андрущенко, В.П. Бех, І.А. Зязюн, В.Ю. Ковальчук, В.Г. Кремень і ін.) як довгострокової програми розвитку й удосконалення освіти, пріоритетів і цінностей освіти (В.С. Біблер, О.В. Сухомлинська та ін.), коли заторкуються питання значущості духовності, національної свідомості та свободи особистості.

Стан підготовки вчителя до виховної роботи на початку ХХІ століття означає актуальність орієнтації педагогічної освіти України на європейську модель. Християнські цінності, на яких ґрунтується виховання в усіх європейських країнах, є фундаментом педагогічної теорії багатьох українських педагогів-демократів, у т.ч. Г. Ващенко, А. Волошина, І. Огієнка, Г. Сковороди, П. Юркевича, К. Ушинського, галицьких педагогів 30-х років. Християнські засади несли й українська культура, починаючи з княжої доби (“Повчання дітям” князя Мономаха, літописні джерела тощо), яка була основою козацького виховання, української філософії. Тому необхідність ідеалістично-християнського підходу в організації виховання підсилюється їх значущістю.

Теоретичне обґрунтування модернізаційних процесів в українській системі освіти та її інтегрування в єдиний освітній простір, важливі тенденції та перспективи виховання майбутнього вчителя, його професійного самовдосконалення, що виражаються у змісті підготовки студентів у сучасних вищих педагогічних навчальних закладах України, відображені також у працях А.М. Алексюка, А.М. Бойко, О.І. Вишневського, В.І. Євдокимова, К.В. Корсака, В.І. Лозової, О.Я. Савченко, В.А. Семиченко, С.О. Сисосевої та інших, однак комплексного дослідження змісту

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ЦІННОСТЕЙ У ЗМІСТІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ДО ВИХОВНОЇ РОБОТИ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

виховання студентів та їх підготовки до роботи в школі, зорієнтованого на ідеалістично-християнську систему цінностей виховання, в історичному аспекті не проводилося.

Виходячи з вищевикладеного, **метою статті** є розкриття сутності трансформаційних процесів у вищій школі, їх відображення у змісті підготовки вчителя до виховної роботи та обґрунтування необхідності ідеалістично-християнського підходу в організації виховання студентів, що є традиційним для українців, забезпечення їх духовності, національної свідомості та свободи.

Основний матеріал дослідження. Сучасні дослідники модернізаційних процесів у вищій школі (В. Ковальчук, М. Чесноков та ін.) процес професійної підготовки студентів пов'язують із передбаченням впливу на неї загальноосвітніх тенденцій і розробкою нових педагогічних фундаментальних ідей [5, 155].

Перебудова змісту підготовки вчителя до виховної роботи означає насамперед відхід від матеріалістичних засад виховання та забезпечення педагогом орієнтації на моральні цінності. Для європейської традиції характерна християнська стратегія виховання, яка передбачає опору на ідеали добра, відкидає зло як метод досягнення життєвих цілей і яка не нав'язується, а спонукає до відповідального вибору. “Кожен мусить чітко заявити, чи він з Христом, чи з Антихристом”, – зазначав Г. Ващенко [3, 135].

Цінності та ідеали виховання знаходять відображення у його меті та завданнях та розкриваються в кінцевому підсумку у змісті виховання, оскільки є головними орієнтирами визначення усіх педагогічних явищ і процесів, розкривають його спрямованість. Це означає важливу роль аксіологічного підходу в освіті, зокрема до формування змісту педагогічної підготовки.

Перехід до ідеалістичної християнської системи цінностей ідеалів добра забезпечує цілий переворот у змісті сучасного виховання. О. Вишневський підкреслює залежність структури змісту виховання від системи цінностей українського виховання [4]. За О. Вишневським, зміст виховання включає шість аспектів: моральне виховання (що впливає з потреб вселюдського життя і ґрунтується на абсолютних цінностях), національне виховання (що впливає з потреб національного життя і процесів державотворення), громадянське виховання (що впливає з потреб побудови демократичного суспільства), родинне виховання (що впливає з потреб побудови міцної сім'ї), виховання характеру (що впливає з потреб

окремої людини), валео-екологічне виховання (що впливає з потреб дбайливого ставлення до свого здоров'я і здоров'я довкілля).

Від пріоритетів у ціннісному світогляді молодих людей залежить майбутнє нації, держави, і процес соціалізації особистості як процес розвитку її соціальних можливостей (співіснування у соціумі, налагодження стосунків з людьми) стає вартісним, якщо її свідомість звільняється від ідеологічних міфів та соціальних ілюзій, а ціннісні орієнтації наповнюються змістом, що забезпечує головну мету життєдіяльності людини, формує її духовні орієнтири.

У вихованні кожного народу головним орієнтиром є вироблений протягом усієї історії існування народу виховний ідеал як народні уявлення про мету виховання, про те, яким повинен бути представник народу. Традиції народу стають духовним джерелом його виховного ідеалу, джерелом передачі його духовних надбань. У вихованні молодих людей важливо знайти і забезпечити ефективні шляхи досягнення ідеалу, вдосконалення духовної сфери кожної особистості, допомогти виробити ідеалістичний християнський світогляд і подолати всі антихристиянські впливи [3].

Повернення до духовного коріння народу на засадах гуманізму ставить у центрі уваги порядну людину з її моральними чеснотами і законами честі, доброти, милосердя. Такий пріоритет моральних цінностей ставить завдання гуманізації педагогічної підготовки майбутнього вчителя, що відповідно визначається як головний орієнтир її змісту і головна характеристика технологій його реалізації.

Звідси, у змісті підготовки вчителя до виховної роботи кінця ХХ – початку ХХІ ст. реалізуються ідеї глибокого знання духовної спадщини народу, його традицій, історії, поваги до національних витворів культури, шанобливого ставлення до культурних надбань інших націй, що забезпечують формування почуття гордості за свій народ, допомагають усвідомити взаємозв'язок між націями, повагу до інших націй, загальнолюдські цінності і свідчать про тісний взаємозв'язок загальнолюдського та національного у вихованні. Зрозуміло, що національне виховання не повинне перекреслювати ті цінності та ідеали, які є абсолютними, поширюються на будь-які аспекти життя і ставлять для національного виховання рамки добра, любові, справедливості, честі, гідності та ін. Саме в рамках цих моральних цінностей можна дбати про добробут нації, працювати для добра свого краю і його свободи, брати на себе відповідальність за долю свого народу.

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ЦІННОСТЕЙ У ЗМІСТІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ДО ВИХОВНОЇ РОБОТИ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

“Педагогічна мораль, – наголошує Г. Васянович, – виконує й ціннісно-орієнтовану функцію, утворюючи своєрідну ієрархію цінностей, єдиний вимір, з допомогою якого людина оцінює події, явища, поведінку людей із погляду сенсу людського життя” [2, 39]. У цьому зв’язку науковець виховну функцію вважає однією з найбільш органічних функцій педагогічної моралі [2, 39]. Моральні норми та стимули, оцінки тощо служать моральному становленню молоді; регулятивна функція моралі поведінку людини приводить у відповідність до норм, що діють у суспільстві; моральна норма, в якій виражені моральні вимоги суспільства, – це головний елемент у здійсненні регулятивної функції моралі, і в єдності із моральними їй принципами, громадською думкою, традиціями, авторитетом, звичаями тощо становлять своєрідну “конструкцію” у механізмі моральної регуляції [2, 13 – 14].

Надзвичайно цікавим з філософської точки зору є питання морального перетворення людини і глибинних внутрішніх трансформаційних процесів, які відбуваються в особі внаслідок свідомої ціннісної орієнтації.

В умовах побудови демократичного суспільства, коли поведінка людей не регулюється наглядачем, коли люди позбуваються постійного страху жорстокого покарання за свої вчинки, акцент у вихованні переноситься на саму людину, яка сама стає контролером своєї поведінки. І лише сумніння, як підкреслює О. Вишневський, може слугувати надійним контролером поведінки, лише сама людина може стримати себе від поганих вчинків в умовах відсутності зовнішнього контролю [4, 141].

Ідеали добра як фундамент християнської системи цінностей, на думку українських педагогів-демократів, є серцевиною всього виховання. Вони ведуть до гармонії у стосунках між людьми, віра в них забезпечує надійність і дієвість виховання, веде людину до моральності, гармонії із Богом, людьми, із самою собою. Водночас християнські засади виховання цілком відповідають ідеям демократії, реалізації прав і свобод людини, визнання гідності людини і рівності всіх перед Богом, спрямовують на почуття поваги до людини, до її особливостей.

Опора у вихованні людини на християнські цінності не означає, що виключається турбота про матеріальне, однак християнський світогляд людини завжди допомагає зробити вибір на користь добра, зобов’язує надавати перевагу цінностям духовним, бути готовим завжди від матеріального відмовитися заради духовного. Це

ставить обов’язкову вимогу до матеріального життя людини: воно повинно відбуватися в рамках добра і любові, в рамках християнських цінностей. Ні відпочинок, ні робота, ні бізнес не повинні суперечити християнським цінностям.

Правильність вибору, коли відкидається зло і вибирається добро, як вважають філософи і педагоги, досягається лише в умовах живої духовності, неможливої за умов “строного виховання”. Адже саме духовність вносить дисциплінуючий момент, що не дає людині чинити зло, хоч їй і все дозволено [8, 268]. Симон Соловейчик пише: “Де високий дух, там можна все, і все піде на користь; де одні лише кінцеві бажання, там усе на шкоду: і пукерок, і ласка... Там усяке спілкування небезпечно для дитини, і чим його більше, тим гірший результат” [8, 268].

Лише в умовах свободи можна забезпечити повноцінне формування християнських цінностей. Тиск, нав’язування, дії з позиції сили унеможливають прилучення до релігії, засвоєння віри. Трансформація системи цінностей створює сприятливу ситуацію для демократизації виховання і забезпечення самоактивності людини. Російський мислитель Н.О. Бердяєв так підкреслює тісний взаємозв’язок духовності і свободи: “В житті духовному необхідно стверджувати максимум свободи. Звідси витікають суб’єктивні права людської особистості: свобода совісті, свобода думки, свобода творчості, гідність будь-якої людини як вільного Духу; етично слід визнати, що духовне життя і її цінності стоять ієрархічно вище соціального життя і його цінностей. І сама соціальна проблема може бути розв’язана лише на ґрунті духовного відродження” [1, 260].

Пошук людиною досконалості та намагання знайти шляхи її досягнення надають можливість усвідомити свою гідність, стати носієм моральної культури, яку педагоги завжди пов’язували із духовністю, свободою. В.О. Сухомлинський писав: “Твоя моральна культура визначається тим, наскільки глибоко ти усвідомлюєш для всіх людей потреби, наскільки свідомо орієнтуєшся на них у своїй особистій діяльності. Те, що добре людям, повинно стати твоєю моральною схильністю, твоєю потребою, прагненням, бажанням. Тільки за цієї умови ти станеш справді вільною, щасливою людиною” [7, 266]. Моральну культуру часто пов’язують із моральними цінностями (В.С. Біблер, В. Іванов та ін.).

Відповідно до культурологічного підходу в освіті, культура є сукупністю цінностей (матеріальних і духовних), що визначають мету і

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ЦІННОСТЕЙ У ЗМІСТІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ДО ВИХОВНОЇ РОБОТИ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

зміст виховання молодих людей та становлять основу їх духовного вдосконалення. Звідси, спадкоємцем культури людина стає у процесі виховання, і відтворення культури потребує відповідної освіти молоді. Будучи скарбницею духовності, культура є важливим стимулом для розвитку індивідуальності.

Сучасні вищі навчальні заклади з метою засвоєння молодими людьми соціального досвіду, формування особистісних рис патріота України, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, успадкування духовних надбань українського народу, прагнуть наповнити нашу освіту українським змістом. Відбувається, за словами О. Сухомлинської, “інтерпретація навчальних, виховних, освітніх явищ крізь призму гранично педагогізованих основ” [6, 43].

Не лише пізнання себе як людини, усвідомлення загальнолюдських інтересів і стимулів діяти в інтересах справедливого і правдивого, а також розкриття своєї сутності, безумовно, взаємопов’язані із ціннісними орієнтаціями людини. Тому відображення такої залежності Н.О. Бердяєв бачить у індивідуальності людини, її творчості, творче мислення вважає джерелом духовності, а свободу виявлення творчості людини [1, 261].

Продуктування духовних цінностей здійснюється також кожним навчально-виховним закладом шляхом педагогічної взаємодії педагога і студента. За нашими спостереженнями, важливим є демократичний стиль взаємин між особистостями, партнерами. Чинниками впливу на процес формування духовних цінностей є сім’я, родичі, ВНЗ, засоби масової інформації тощо. Головним чинником формування ціннісних орієнтацій стають домінуючі в суспільстві цінності, і міра їхнього впливу на морально-етичний вибір людини залежить від глибини її віри у визначені ідеали.

Висновки. Отже, у змісті виховання важливо створювати умови для розширення духовного світу людини, усвідомлення нею ціннісних орієнтацій. Таке духовне змушнення і наближення до ідеалу виховання, що відбувається все життя, означає для людини щораз глибше проникнення у зміст моральних цінностей і засвоєння фундаментальної ідеї модернізації педагогічного

процесу – його гуманізації, що визначається необхідністю ідеалістично-християнського підходу в організації виховання студентів. За логікою виховання, як підкреслюють видатні українські педагоги, до рівня духовних цінностей і вироблення моральних чеснот людина йде шляхом усвідомлення свого місця в родині, громаді, рідному оточенні, що стимулює процеси забезпечення в них атмосфери духовності, свободи, національної свідомості молодих людей.

1. Бердяєв Н.А. *О назначении человека.* – М.: Республика, 1993. – 383 с.

2. Васянович Г.П. *Педагогічна етика: Навч.-метод. посіб.* – Львів: Норма, 2005. – 344 с.

3. Ващенко Г. *Роль релігії в житті людства і релігійне виховання молоді // Вибрані педагогічні твори.* – Дрогобич: Відродження, 1997. – С. 128 – 141.

4. Вишневецький О. *Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси.* – Львів: Львів, обл. наук.-метод. ін-т освіти, 1996. – С. 144 – 161.

5. Ковальчук В. *Теоретико-методологічні засади модернізації освіти // Духовне життя українського суспільства: теоретико-методологічні та онтологічні проблеми розвитку: кол. монографія. у 3 кн. / Микола Михальченко (ред.), Валерій Скотний (ред.).* – К., – Дрогобич: Інформ.-ред. від. ДДПУ ім. І. Франка, 2009. – Кн. 3. – С. 119 – 165.

6. Сухомлинська О.В. *Концептуальні засади розвитку історико-педагогічної науки в Україні // Шлях освіти.* – 1999. – № 1. – С. 41 – 45.

7. Сухомлинський В.О. *Як виховати справжню людину // Сухомлинський В.О. Вибр. твори: В 5-ти т. – Т. 2.* – К.: Рад. школа, 1976. – С. 149 – 416.

8. Соловейчик С. *Педагогіка для всіх: Книга для майбутніх батьків.* – 2-е изд. – М.: Дет. лит., 1989. – 367 с.

9. *Філософські засади трансформації вищої освіти в Україні на початку ХХІ століття: монографія /В. Андрущенко, Л. Горбунова, Л. Зязюн, А. Корецька, М. Култаєва, В. Лутай.* – К.: Педагогічна думка, 2007. – 352 с.

Стаття надійшла до редакції 07.02.2011

